

конкретизовање и одређење, што представља и кључну карактеристику *појма* у Хегеловој филозофији. Принцип који захвата мишљење као идентитет идентитета и разлике је спекулативни принцип. Дух је свест, слободан је и у њему *почетак* и *крај* падају уједно. Клица у природи, пошто се претворила у нешто друго, враћа се у јединство јединства и разлике; у духу оно *по себи* постаје *за себе*. Развитак представља саморазлагање, што опет значи долажење себи, као спознати идентитет *идентитета и разлика*.

Кретање ка појму могуће је тек преко утврђивања да се развитак *индивидуалне свести* одвија кроз њене властите ступњеве, који се повратно рефлексивно могу посматрати као прелазак ступњева који је начинила историја кроз људску свест о том преласку. Пут духа ка сопственом сазнању је његов апсолутни циљ - читаво повесно догађање, али и читаво природно напредовање, има за циљ једино то да се дух опредмети. Једини пак начин да се то опредмећење догоди је отуђење од себе и поновно враћање себи - што је заправо принцип *слободе*. Слобода и значи аутономност и независност од нечега спољашњег, а дух овде има посла само са собом, што значи да слобода и постоји само у духу, а ако је дух кретање према властитом појму, она онда постоји само у *мишљењу*.

Дух је јединство *јединства и разлике*, и то као *свест* и као *повест*. Управо повест духа остварује његов развоја - кроз ступањ субјективног, објективног и апсолутног. Апсолутни дух је једини бесконачан, јер се тек у тој инстанци дух ослобађа и разрешује сопствених коначности. Оно *апсолутно*, међутим, никако не значи нешто апстрактно у смислу разрешености *од свега*, као што ни појам пантеизма, нпр., не значи збир свих појединачности - „реч *све* у ономе што се зове пантеизам не односи се на ову или ону појединачност, већ се реч *све* узима у смислу *свемира*, то јест у смислу једне супстанције која је заиста иманентна појединачним стварима“. Опредмећење духа је временити процес, чији нужан и основни услов јесте, дакле, идеја *слободе*: „кретање повијести, као временовање човјека, јесте *ослобођење духовне супстанције*, које је *апсолутна крајња сврха свијета*. Историја је чин у којему дух по себи самога себе доводи до свијести и самосвијести, до властитог озбиљења као свјетског духа (...) Питање о историји је *rag excellence* филозофско питање (...) Као објективна наука, филозофија историје итекако је „пристрасна“ јер прониче у саму бит историје (...) Хегелова филозофија историје почива на јединству *res gestas* (реално историјско догађање) и *historia rerum gestarum* (приповијест о историјском догађању) -